

Palotai János

INDIGO

Berényi Zsuzsa fotókiállítása

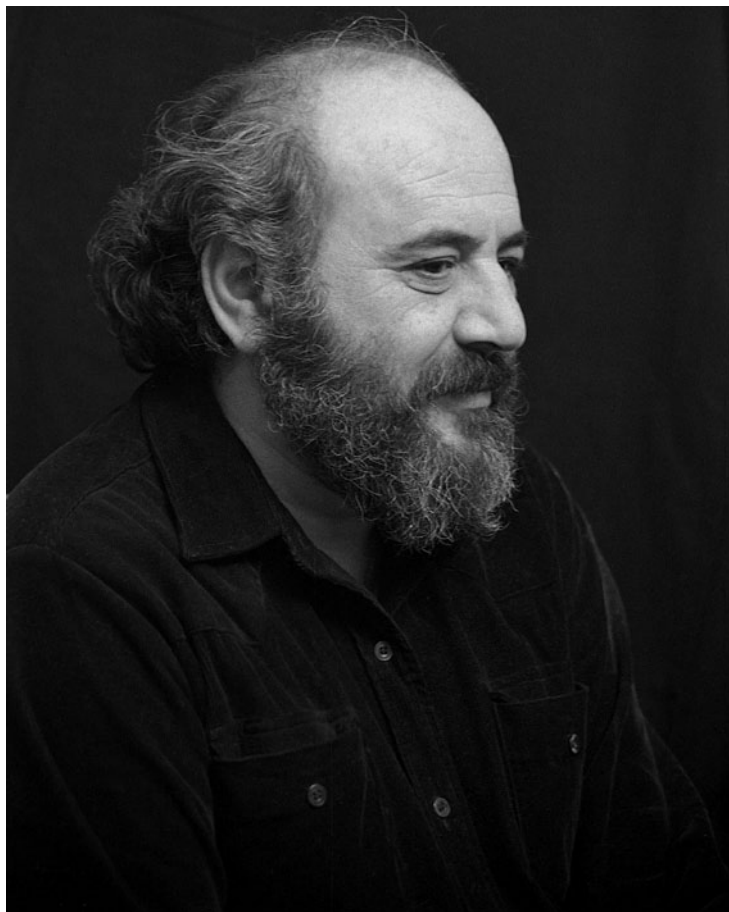
→ Szépművészeti Múzeum, Budapest

→ 2012. március 13 – május 14.

Lehetett abban valami „blaszfémikus” – s ez a korábbi tárlataik ismeretében várható is volt –, hogy az InDiGo csoport a Szépművészeti Múzeumban tartotta rajzsakkörét, majd ott is állított ki, 1983-ban. A szívet nem grafitirónként használták, a papíron kívül pedig más anyagokat – a homokot, de az aludtjejet is – bevontak közvetítőként vagy éppen hordozó felületként. A Szépművészeti szakrális terében olyan témákat dolgoztak fel, mint a szép, de rossz rajz; a csúnya rajz; jó téma gyengén előadva; káprázat; cikis technikák; rajz galériáknak; túlrajzolás. „Addig rajzolni, míg megnevezhetetlen lesz az eredetileg nyilvánvaló tevékenység” – fogalmazta meg a célt ERDÉLY MIKLÓS „iskolamester”. Hozzátéve, hogy nem a tradícióval akarnak szakítani, hanem csak az előítéletekkel, félreértelmességekkel és az áthallásokkal, így jutva el a megújuláshoz. Ugyanakkor arra is irányultak ezek a gyakorlatok, hogy a „lerajzolásban” miként különíthető el a valós inspiráció, kirajzolódik-e a szubjektív gesztusszerű karakter. A munkák nyilvános, közös megbeszélése pedig további új elemzési módszereket eredményezhetett. A csoport őstörténete 1975-ben a Ganz-Mávag Művelődési Központban tartott kreativitási gyakorlatokig nyúlik vissza. Ezeket Erdély Miklós mellett MAURER DÓRA és GALÁNTAI GYÖRGY vezette. Maurer szerződését 1977-ben nem hosszabították. Még ebben az évben új szakasz kezdődött a Fantáziafejlesztő (FAFEJ)

BERÉNYI ZSUZSA

Erdély Miklós, 1981/2011, papír, digitális nyomat, 40 x 50 cm

gyakorlatokkal. Ezek szellemisége illeszkedett a korábbiakhoz, ám a kreativitás kérdéseit a gondolkodás mechanizmusainak szintjén vizsgálta: Id. koanok, művészet és tudomány kapcsolata, óra-paradoxon. Erdély jellemzése szerint, akinek a neve ekkorra már összeforrta a csoporttal, az „avantgarde háttér eszmeikörét és filozófiai udvarát sűrítette” össze az itt folytatott gyakorlat. A társaság „átköltözött” Budára, a vízivárosi Pinceklubba, majd a Marczibányi téri Ifjúsági Házba, s közben a nevük is megváltozott. Az elnevezés egyrészt az „Inter Diszciplináris Gondolkodás” rövidítésből adódik, másrészt a másolópapírra utal, amelynek fontos szerepe volt a csoport munkájában. A tagok különböző területekről, irányokból érkeztek: BERÉNYI PÉTER és FUTÓ PÉTER például matematikusok, ENYEDI ILDIKÓ – akkor még – közgazdászhallgató, az itteni élmények hatására lett filmrendező (*Simon mágusa* [1999] tisztelgés E. M. előtt), BÍRÓ DÁNIEL filozófus, MÚJRICZA PÉTER viszont építész volt. BÖRÖCZ ANDRÁS, SZIRTES JÁNOS és SUGÁR JÁNOS ugyanakkor a képzőművészet, HÁV ÁGNES az animáció, RÉVÉSZ LÁSZLÓ pedig a videó felől kapcsolódott be. BERÉNYI ZSUZSA már a Nemzeti Galéria műtárgyfotósa volt, amikor LÁBAS ZOLTÁN bevitte a csoportba. Itt adott volt a feladata, mivel mindent dokumentáltak. Erdély maga is a sokoldalúságot testesítette meg: járt a filmrendező szakra, tanult szobrászatot Bokros Birman Dezsőnél, majd

építészetet a Műegyetemen, emellett a görög filozófia és azon belül is az eleai iskola foglalkoztatta. „Mikor akár filozófiai, akár természet-tudományos gondolkodásról beszélünk, mindig új összefüggések felkutatását és értelmezését tételezzük fel. A szokatlan megragadását a film, különösen a montázs segítheti.” – írta *A kísérleti film* című tanulmányában.¹ Erdély tehát az interdiszciplinaritást nemcsak a művészeti, hanem a tudományos megismerésre is kiterjesztette. Munkássága a különböző területek között helyezhető el, nem köthető műfajokhoz. Nem filmszerű filmet és fotót készített – ahogy „verseket” sem írt –, hanem experimentumokat. Az indigó másik jelentése ismétléseleméleti téziseivel magyarázható: „Ábrázolással az ábrázolt szubsztanciális csonkulást szenved. Ebben áll a tradicionális művészet hibás volta, mely eredetileg a rossz, kártékony erők elleni mágikus harc eszköze volt. A megörökítés részleges, mivel az ábrázolat nem saját anyagában reprodukálja, így részleges az ábrázolt felszámolása is. Ebben áll az ábrázoló mágia korlátozottsága.”² Az ábrázolás és az ábrázolt egységére törekvés Erdély művészetpedagógiájának fő eleme volt. (Erdély szerint az abszolút ismétlődés a semmi.) Ahogy Erdély

1 Erdély Miklós: *A filmről*. Balassi-BAE Tartóshullám-Intermedia, Budapest, 1995. 235.

2 *Ismétléseleméleti tézisek. Kollapszus orv.*, Budapest, Magyar Műhely, 1991. 86.

BERÉNYI ZSUZSA
Bori Bálint, 1981/2011, papír, digitális nyomat, 40 × 50 cm

művészetelméleti munkássága összefüggött alkotói tevékenységével, ugyanez a „szinkronitás” jellemezte filmes pályáját is: szakít a nyelvi konvenciókkal, a művészeti témákat érintő szabályokkal. Így jut el a jelek – a montázs – kiürülésig, a befogadó állapotának átértelmezésig, megváltozásáig. A ‘fafej’ szójáték is már erre utal részben, az eredeti jelentés kifordítására.

Erdély *Vonatút* (1981) című filmjének szereplői az InDiGo csoport tagjai és barátai – így például Birkás Ákos is –, akik éppen Hatvanba utaznak Kondor Béla kiállítására. Az egyórás vonatút alatt készült film nem dokumentum – bár felhasználja annak stílusjegyeit –, nem játék és nem is absztrakt, hanem képzőművészeti film, egy struktúra-analízis, amit a szereplők nézőpontjai alapján vágott össze Erdély. (Az indigósok egyébként – így például Peternák Miklós, Révész L. László vagy Sugár János – maguk is forgattak filmeket). Ebben az időben készítette Berényi Zsuzsa a portrékat, még analóg géppel, filmre, ahol még az előhívásnál derült ki, hogy sikerült-e a kép – valójában ezért készült emberenként két felvétel. A nega-

BERÉNYI ZSUZSA
Enyedi Ildikó, 1981/2011, papír, digitális nyomat, 40 × 50 cm

tívek azonban elkallódtak és nagyon hiányoztak a *Kreativitási gyakorlatok*, *FAFEJ*, *INDIGO* dokumentumkötetből (2008).³ Utóbb egy fiók aljáról előkerültek, s most Szépművészeti kabinet-tárlatán láthatók,⁴ kiegészülve a poszt-neoavantgárd magatartását jellemzőit tétélesen felsoroló „kiáltvánnyal”.⁵ A kiállítás után a képeket a fotós a múzeum fotó- és médiagyűjteményének ajánlódékozta.

Érdekes módon több kiállítás is fut, illetve futott párhuzamosan, amely szellemiségében, tárgyában rokonítható az indigós-portrékkal: egy tárlat válogatott Maurer Dóra 1981–1983 között szintén a Szépművészeti Múzeumban tartott, fotós „szak-közi-körének” anyagából a kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeumban,⁶ míg kisebb, jelenleg is megtekinthető kamara-kiállítás mutatja be Maurer, szintén ebben az időszakból származó (fény)zsillip munkáit a Vintage Galériában.⁷ Egy tágabb körben, de talán szintén „szatelitnek” tekinthetjük a 60-as, 70-es években szünet és kátrányt használó, a matematikával, filozófiával (Jacques Bertin), valamint a poliszémia fogalmával is foglalkozó Bernar Venet nemrég zárult kiállítását (Múcsarnok)⁸ éppúgy, mint a Szépművészeti Múzeumban a svájci Franz Larese és Jürg Janett Alapítvány 600 darabos adományából szemezgető tárlatot.⁹ A 70 mű, Max Billtől, Eduardo Chillidától, Robert Motherwelltől, Antoni Tápiestől, Mark Tobeytől Günther Ueckerig, a svájci Erker műhelyből érkezett, amely a 60-70-80' években az absztrakt képzőművészet központja volt. Olyan írók és gondolkodók fordultak meg itt – az interdiszciplinaritás jegyében –, mint Max Frisch, Friedrich Dürrenmatt, Eugène Ionesco, Ezra Pound vagy Martin Heidegger. Mindezek az események együtt egy nagyobb léptékű keretet is adhatnak az INDIGO csoportról kialakítható képhez.

3 Hornyk Sándor – Szőke Annamária (Összeáll.): *Kreativitási gyakorlatok*, *FAFEJ*, *INDIGO*. Erdély Miklós művészetpedagógiai tevékenysége 1975–1986, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat Kiadó – 2B Alapítvány – Erdély Miklós Alapítvány, Budapest, 2008

4 A fotókról még korábban készült egy katalógus, László Zoltán bevezetőjével – *Erdély Miklós és az INDIGO csoport. Berényi Zsuzsa: Portrék*, Kolta Galéria, Budapest, 2011. február –, amely most a 2008-as kötettel együtt a kiállítás helyszínén hozzáférhető.

5 „1. Az ember illetékességét saját élete, sorsa tekintetében tudomásul kell vennie, ahhoz minden határon túl ragaszkodnia kell. 2. Ami létét érinti, akár közvetlenül, akár közvetve, arra illetékessége kiterjed. 3. Ilyen módon illetékessége mindenre kiterjed.” (Részlet az 1981-es *Optimista előadás* bevezető sorából.)

6 *SZAK-KÖZI-KÖR. Maurer Dóra képzőművészeti szakköre a Szépművészeti Múzeumban (1981–1983)*. Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét, 2012. febr. 10 – márc. 25. (a kiállításról ld. a jelen számban Bódi Kinga írását)

7 *Maurer Dóra: Zsillipek / Sluices*. Vintage Galéria, Budapest, 2011. márc. 6 – ápr. 20.

8 *Bernar Venet: New York, Versailles, Budapest*. Múcsarnok, Budapest, 2012. jan. 26 – márc. 25.

9 *St. Galleni kalandok – Hartung, Tápiés, Uecker és az Erker jelenség*. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2012. márc. 21 – júl. 1.

Bódi Kinga

Egy kor-szak-kör a nyolcvanas évekből

SZAK-KÖZI-KÖR. Maurer Dóra képzőművészeti szakköre a Szépművészeti Múzeumban (1981–1983)

▼ Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét

▼ 2012. február 10 – március 25.

MAURER DÓRA változatos, sokrétű, az 1960-as évektől napjainkig töretlenül ívelő, mindig megújulásra képes művészete számtalan különböző típusú kiállítás megrendezésére nyújt lehetőséget a művészettörténészek számára. Egy Maurer Dóra legfrissebb munkáiból összeállított kiállításra – annak újdonság-jellege miatt – mindig kíváncsiak vagyunk. Egy Maurer Dóra életművét átfogó, azt a kezdetektől napjainkig bemutató tárlatra a különböző korszakokban született alkotások együtt láttatása miatt megyünk el. Egy kizárólag régi Maurer Dóra-munkákat felvonultató mustra kordokumentum-jellegével keltheti fel az érdeklődésünket. Egy tematikus Maurer Dóra-válogatásra pedig a kiválasztott aspektus egyedisége miatt látogatunk el. Az elmúlt bő egy évtizedben valamennyi említett Maurer-kiállítás típusra jócskán láthattunk példát.¹ De vajon több mint negyven alkotói év után lehet-e még új megvilágításba helyezni Maurer Dóra munkásságát? A kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeum legújabb, *SZAK-KÖZI-KÖR. Maurer Dóra képzőművészeti szakköre a Szépművészeti Múzeumban (1981–1983)* című kiállítása az élő példa rá, hogy igen, lehet. A kiállítás kurátora, KIRÁLY JUDIT egy teljesen új nézőpontú „Maurer Dóra-kiállítást” rendezett Kecskeméten: első ízben került a tárlat középpontjába Maurer művészetpedagógiai munkássága, illetve az autonóm művészeti és nevelői tevékenysége között felfedezhető szoros összefüggések kimutatása. Először láthatták az érdeklődők párhuzamban állítva a Maurer saját képzőművészeti munkásságában megfigyelhető matematikai, filozófiai, képzőművészeti problémákat és megoldásokat a nevelői tevékenysége során felmerült kérdésekkel és feladatokkal. A kiállítás rendezője a kiválogatott munkákkal egyértelműen rámutatott arra, hogy a pedagógiai feladatok útján vizsgált tudományos jelenségek visszaköszönek Maurer alkotásaiban. A tárlat azonban messze nem csupán a mester és tanítvány, a pedagógus és alkotó művész, valamint a természettudományos megfigyelés és a képzőművészeti formanyelv között meghúzódó kérdéseket feszegette.

Maurer Dóra eddigi művészetpedagógiai munkássága négy nagyobb helyszínhez köthető: Ganz-MÁVAG Művelődési Központ – Józsefvárosi Képzőművészeti Kör, Szépművészeti Múzeum, Magyar Iparművészeti Egyetem, Magyar Képzőművészeti Egyetem.² Maurer Erdély Miklóssal közösen 1975 és 1976 között *Kreativitási gyakorlatok* címmel tartott vizualitás szakkört a Ganz-MÁVAG Művelődési Központban.³ Ezt követően, 1981 és 1983 között, egy *fotó- és filmszakkört* – amelyet

1 Néhány ezek közül időrendben: *Eltolódások 1974–75*. Éri Galéria, Budapest, 1998; *Szférikus pikkelyek*. Collegium Hungaricum, Budapest, 2002; *Fotómunkák*. Vintage Galéria, Budapest, 2007; *Maurer Dóra. Szűkített életmű*. Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest, 2008–2009; *Dóra Maurer. Schwerelos*. Museum der Wahrnehmung, Graz, 2010–2011.

2 A téma teljes körű feldolgozása Király Judit készülő disszertációja az ELTE BTK Művészettörténet-tudományi Doktori Iskolában. Cím: *Maurer Dóra művészetpedagógiai tevékenysége*. A témában eddig megjelent résztanulmány: Király Judit: Maurer Dóra rajzszakköre a Józsefvárosi Képzőművészeti Körben. *Művészettörténeti Értesítő*, 2010/1., 95–122.

3 A szakkör egyébként ezen a címen 1977-ig működött. Maurer kiválása után 1976 és 1977 között Erdély Miklós egyedül vezette tovább, s Maurer egy önálló rajzszakkört indított, ami a *Kreativitási gyakorlatok*kal együtt szűnt meg 1977-ben. (Ld. még: Hornyk Sándor – Szőke Annamária (Összeáll.): *Kreativitási gyakorlatok*, *FAFEJ*, *INDIGO*. Erdély Miklós művészetpedagógiai tevékenysége 1975–1986, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat Kiadó – 2B Alapítvány – Erdély Miklós Alapítvány, Budapest, 2008)